

Забезпечення доступу до правосуддя і захисту прав

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

*Боровицький Олександр Андрійович,
суддя Сьомого апеляційного адміністративного суду,
аспірант Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування (стаття 5 Конституції України).

Переважає більшість демократичних держав забезпечують участь народу насамперед у формуванні основних (зазвичай політичних) органів державної влади. Однак, необхідно зазначити, що народ не може брати участь у формуванні всіх без винятку органів державної влади, оскільки такий порядок призводив би до перевантаження системи організації суспільства і зайвої політизації сфер, які за своєю правовою сутністю повинні впорядковуватися за професійним принципом.

Формування суддівського корпусу є специфічною сферою діяльності держави, яка, як відомо, потребує незалежного і професійного підходу. Законодавство прямо відносить її до компетенції Вищої ради правосуддя.

Так, згідно зі статтею 1 Закону України “Про Вищу раду правосуддя” вона є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського самоврядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Закріплений у Конституції України та чинному законодавстві правовий статус Вищої ради правосуддя обґрунтовується природою здійснюваних нею

функцій — державного управління у сфері формування суддівського корпусу, участі в адмініструванні судів, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, що належить до публічних завдань держави. Це обумовлює незалежну, непідконтрольну і непідзвітну іншим органам державної влади сутність Вищої ради правосуддя. Незалежність Вищої ради правосуддя формується із незалежності її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам, що їх призначили.

Не дивлячись на доволі широкий арсенал поглядів на проблематику природи Вищої ради правосуддя, питання конституційно-правових основ її діяльності в науковій літературі на сьогодні є практично недослідженими. Даний факт пов'язаний з функціонуванням даного органу на нових засадах в Україні близько двох років.

Актуалізація проблематики конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя спричинена процесами конституційної модернізації та реформування в сучасній Україні, метою яких є формування та розвиток українського конституціоналізму. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя безпосередньо пов'язані з правовою природою та конституційно-правовим статусом цього органу.

Так, стаття 131 Конституція України закріплює предмети відання, які належать Вищій раді правосуддя, склад та порядок її формування. Інші положення щодо повноважень, організації та порядку діяльності Вищої ради правосуддя встановлюються профільним Законом України «Про Вищу раду правосуддя» та регламентом Вищої ради правосуддя (затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року).

Порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду в цій сфері свідчить, що у більшості держав органи, аналогічні Вищій раді правосуддя в Україні, мають конституційний статус і тенденція їх конституціоналізації зростає. Однак компетенція відповідних органів свідчить про різність сфер об'єктів їхнього реагування. Так, наприклад, в Молдові, Польщі, Словенії їх

повноваження розповсюджуються виключно на суди, в Італії, Румунії, Іспанії – на суди і прокуратуру, а в Болгарії – на суди, прокуратуру і слідство.

Конституційно-правова природа та відповідний статус Вищої ради правосуддя (ВРП) обумовлюють принципи її формування.

Порядок формування ВРП, закріплений в Конституції України, дозволяє до цих принципів віднести принцип субсидіарності номінаційних повноважень гілок влади у контексті системи «стримувань та противаг», а також принцип взаємодії з інститутами громадянського суспільства при формуванні цього органу. Адже ВРП складається з 21 члена, які є представниками органів влади, а також представниками прокурорської системи та громадянського суспільства – адвокатури, юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Необхідно також наголосити, що якісне оновлення складу ВРП з переважною кількістю судді, які обрані самими суддями, в повній мірі відповідає європейським стандартам.

Діяльність ВРП має відбуватись на принципах законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, а також принципах його функціональної та організаційної незалежності. Принцип незалежності має бути забезпечений відповідними гарантіями. Саме тому, до конституційно-правових діяльності ВРП необхідно віднести і гарантії діяльності даного органу. Такі гарантії умовно можна розділити на матеріально-правові, процесуально-правові та соціальні.

Наразі можна впевнено стверджувати, що Вища рада правосуддя є важливим чинником у становленні демократичної судової влади в Україні, реалізації судової реформи, забезпеченні незалежності судів і суддів, впровадженні міжнародних стандартів при формуванні судового корпусу, а в підсумку - забезпеченні права громадян на справедливий судовий захист та верховенства права, гарантованих Європейською конвенцією з захисту прав та основоположних свобод людини. Зрозуміло, що це лише початок шляху, але взятий курс відповідає світовим стандартам діяльності судової системи і принесе позитивні результати.